

รูปแบบการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดลที่มีต่อการเสริมสร้างความสุข ของกลุ่มเกษตรกรในเขตพื้นที่อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา

The Model for Creating the Khok Nong Na Project that Enhances the Happiness Farmers in Tha Takiap District, Chachoengsao Province

สุจิตรา ชลกาญจน์สกุล

Suchitra Chonlakarnsakul

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author, Email: tuktatuntum@gmail.com

Retrieved: September 25, 2025; Revised: February 28, 2026; Accepted: February 28, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดล 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดประสบการณ์ที่มีต่อการเสริมสร้างความสุขของเกษตรกร และ 3) เพื่อประเมินรูปแบบดังกล่าว ในพื้นที่อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา ใช้การวิจัยแบบผสมวิธี แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 รูป/คน โดยการสังเคราะห์ข้อมูล และการวิจัยเชิงปริมาณโดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร 228 คน จากประชากร 525 คน ที่เข้าร่วมโครงการโคกหนองนาโมเดล

ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบการจัดประสบการณ์อิงหลักอิทธิบาท 4 และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มี 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การจัดการพื้นที่การเกษตรอย่างเป็นระบบ การจัดการระบบน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างระบบเกษตรแบบยั่งยืน การสร้างและพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร และการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 2) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นคือ แบบจำลอง K.H.O.K.N.O.G.N.N.A (Khok Nong Na Integrated Farming Model) ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า 10 องค์ประกอบใน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม K.H.O.K (โคก) กลุ่ม N.O.G.N (หนอง) และกลุ่ม N.A (นา) ดำเนินการผ่านกระบวนการ 5 ขั้นตอน และมุ่งสู่ผลลัพธ์ความสุขของเกษตรกร 4 มิติ คือ ความสุขจากชีวิตที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมในกลุ่ม การพัฒนาความรู้ และวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ 3) ผลการประเมินพบว่า ทุกองค์ประกอบได้รับการยอมรับในระดับมาก ($\bar{X} = 3.41-3.53$) โดยการบูรณาการความรู้มีคะแนนสูงสุด ($\bar{X} = 3.53$) องค์ความรู้ใหม่ คือแบบจำลองนี้นำไปสู่การพัฒนาเกษตรกรที่ "เก่ง ดี มีสุข" มีภูมิปัญญาและทักษะการเกษตร สามารถใช้หลักอิทธิบาท 4 แก้ปัญหาได้ทั้งในภาวะปกติและวิกฤติ และสามารถนำชุมชนสู่ความยั่งยืนด้วยการจัดการแบบมีขมิ้นมาปฏิบัติ

คำสำคัญ: โคกหนองนาโมเดล; ความสุขของเกษตรกร; หลักอิทธิบาท 4; เกษตรแบบยั่งยืน

Abstract

This research had three objectives: 1) to study the components of experience management based on the Khok Nong Na Model, 2) to develop an experience management model for enhancing the happiness of farmers, and 3) to evaluate the developed model in Tha Takiap District, Chachoengsao Province. A mixed-methods research design was employed, consisting of three phases: qualitative research through in-depth interviews with 15 key

informants, model development through data synthesis, and quantitative research collecting data from a sample of 228 farmers drawn from a population of 525 participants in the Khok Nong Na Model project.

The findings revealed that: 1) the components of experience management were grounded in the Four Bases of Success (Iddhipada 4) and the Sufficiency Economy Philosophy, comprising five main components: systematic agricultural land management, efficient water system management, sustainable agriculture system development, farmer network group development, and practice in accordance with Iddhipada 4. 2) The developed model, named the K.H.O.K.N.O.G.N.N.A Model (Khok Nong Na Integrated Farming Model), consists of ten input components organized into three groups K.H.O.K (Khok), N.O.G.N (Nong), and N.A (Na) implemented through a five-step process and directed toward four dimensions of farmer happiness: happiness from sustainable living, group participation, knowledge development, and a lifestyle connected to nature. 3) The evaluation results showed that all components were accepted at a high level (\bar{x} = 3.41–3.53), with Knowledge Integration scoring highest (\bar{x} = 3.53). The new body of knowledge generated by this research demonstrates that the model leads to the development of farmers who are skilled, virtuous, and happy possessing sharp agricultural wisdom, the ability to apply Iddhipada 4 in both normal and crisis situations, and the capacity to lead their communities toward sustainability through balanced and moderate management based on the Middle Path principle.

Keywords: Khok Nong Na Model; Farmers' Happiness; Four Paths of Accomplishment; Sustainable Agriculture

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมาซึ่งมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจและการก้าวไปสู่ความเป็นเมืองอุตสาหกรรม ได้ส่งผลให้ภาคเกษตรกรรมเผชิญกับความท้าทายที่รุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ความผันผวนของราคาผลผลิตทางการเกษตร และต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ประเทศไทยในปัจจุบันมีเกษตรกรทั้งสิ้น 8,094,954 ครัวเรือน โดยมีพื้นที่ถือครองการเกษตรประมาณ 112.8 ล้านไร่ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) ซึ่งเกษตรกรเหล่านี้กำลังเผชิญกับปัญหาหนี้สินที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีหนี้เฉลี่ยมากถึงกว่า 450,000 บาทต่อครัวเรือน และมากถึงร้อยละ 57 ของครัวเรือนมีหนี้สินสูงเกินศักยภาพในการชำระ นอกจากนี้การทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่เน้นการใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค ช่วงวิกฤตการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ยิ่งทำให้เกษตรกรไทยเผชิญความท้าทายที่รุนแรงขึ้น ทั้งการหยุดชะงักของห่วงโซ่อุปทาน การปิดตลาดส่งออก และการขาดแคลนแรงงานข้ามชาติ ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรต้องเผชิญกับความทุกข์หลายมิติ ทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม และร่างกาย แนวคิดโคกหนองนาโมเดลที่พัฒนาโดย ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ประธานมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ จึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในฐานะเป็นแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยส่วนใหญ่เน้นไปที่การวัดผลสำเร็จในแง่ของผลผลิตทางการเกษตร รายได้ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ขาดการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบต่อมิติทางจิตใจและความสุขของเกษตรกร ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในการประเมินความสำเร็จที่แท้จริงของการพัฒนาอย่างยั่งยืน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขของเกษตรกรยังมีจำกัด

เช่น งานวิจัยของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่อง การศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดทักษะชีวิตและความสุขในการดำเนินชีวิต ของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ (2565) ซึ่งเป็นการศึกษาในบริบทพื้นที่เฉพาะ แต่ยังไม่มีการศึกษาที่เชื่อมโยงโดยตรงระหว่างการปฏิบัติตามแนวโคกหนองนาโมเดลกับความสุขของเกษตรกร

พื้นที่อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการทำเกษตรกรรมและมีเกษตรกรจำนวนมากที่ยังคงประสบปัญหาจากการทำเกษตรแบบดั้งเดิม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่มีการนำแนวคิดโคกหนองนาโมเดลมาประยุกต์ใช้ในบางพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรายังเป็นบ้านเกิดของ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ผู้คิดค้นแนวคิดโคกหนองนาโมเดล ซึ่งทำให้พื้นที่นี้มีความเหมาะสมในการศึกษาผลกระทบของโมเดลดังกล่าว อำเภอท่าตะเียบมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับการปรับใช้โคกหนองนาโมเดล โดยมีทั้งพื้นที่สูงและต่ำ แหล่งน้ำธรรมชาติ และดินที่อุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำเกษตรทั้งแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ ทำให้สามารถเปรียบเทียบและศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดล พัฒนารูปแบบการจัดประสบการณ์ และประเมินผลกระทบที่มีต่อการเสริมสร้างความสุขของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ที่ผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ การเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงทั้งประสบการณ์ตรงของเกษตรกรและผลลัพธ์ที่วัดได้เชิงประจักษ์ บทความวิจัยนี้นำเสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดลที่เชื่อมโยงกับทฤษฎีความสุขและคุณภาพชีวิต การวิเคราะห์องค์ประกอบของโคกหนองนาโมเดลที่ส่งผลต่อมิติความสุขต่างๆ ของเกษตรกร รูปแบบการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมสำหรับบริบทของพื้นที่ศึกษา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการขยายผลในวงกว้าง ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบายและแนวทางส่งเสริมการเกษตรที่ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ แต่คำนึงถึงมิติทางจิตใจและสังคมของเกษตรกร เพื่อสร้างความยั่งยืนที่แท้จริงสำหรับภาคเกษตรกรรมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดลของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดลที่มีต่อการเสริมสร้างความสุขของกลุ่มเกษตรกรในเขตพื้นที่อำเภอท่าตะเียบจังหวัดฉะเชิงเทรา
3. เพื่อประเมินรูปแบบการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดลที่มีต่อการเสริมสร้างความสุขของกลุ่มเกษตรกรในเขตพื้นที่อำเภอท่าตะเียบจังหวัดฉะเชิงเทรา

การทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางโคกหนองนาโมเดล กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา (2564); ผ่องศรี พัฒนมณี (2563) พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่ และการส่งเสริมให้ชุมชนนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต โดยมีกวดผลความสำเร็จในเชิงปฏิบัติการ หรือ Operational เช่น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทักษะอาชีพ และการแก้ปัญหาเศรษฐกิจระดับครัวเรือน

เมื่อวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนจะพบ ช่องว่างของการวิจัย ที่สำคัญ คือ องค์ความรู้ที่มีอยู่ยังขาดการเชื่อมโยงกระบวนการเหล่านี้เข้ากับมิติด้านจิตวิทยาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเกี่ยวกับการออกแบบ

“รูปแบบการจัดประสบการณ์” ที่มีเป้าหมายเชิงลึกในการยกระดับสุขภาวะทางจิต หรือมุ่งประเมินผลสัมฤทธิ์ด้าน “ความสุข” ของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการโดยตรง

การนำแนวคิดและทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ในการวิจัย

จากช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้นำข้อค้นพบจากการทบทวนวรรณกรรมมาเป็นฐานคิดสำคัญ ในการออกแบบการวิจัย ดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบการจัดประสบการณ์ ผู้วิจัยนำหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง ร่วมกับการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับบริบทผู้เรียน มาประยุกต์เป็นโครงร่างในการออกแบบกิจกรรมและ กระบวนการเรียนรู้ให้แก่กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่อำเภอท่าตะเกียบ
2. การบูรณาการบริบทพื้นที่ นำแนวทางการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน มาใช้เป็น กรอบในการวิเคราะห์บริบทของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้รูปแบบการจัดประสบการณ์ที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้อง กับวิถีชีวิตและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง
3. การกำหนดตัวแปรและเป้าหมายการวิจัย งานวิจัยนี้ได้ต่อยอดเป้าหมายของโคกหนองนาโมเดลจาก มิติทางกายภาพและเศรษฐกิจ ไปสู่มิติด้านความรู้สึกและจิตใจ โดยนำ "รูปแบบการจัดประสบการณ์" ที่พัฒนาขึ้น มาใช้เป็นนวัตกรรมในการทดลอง เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ที่มีต่อ "การเสริมสร้างความสุข" ของเกษตรกร ซึ่งจะ ช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางโคกหนองนาโมเดลให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานวิธี โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจตามลำดับ ซึ่งเป็นแนวทางที่ เหมาะสมสำหรับการศึกษาปรากฏการณ์ที่ยังขาดองค์ความรู้เชิงลึกและต้องการพัฒนารูปแบบ โดยดำเนินการใน 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ระยะเวลาที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มุ่งศึกษาและทำความเข้าใจองค์ประกอบการจัด ประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดลอย่างลึกซึ้ง ผ่านการทบทวนวรรณกรรมและการสัมภาษณ์เชิงลึก ระยะเวลาที่ 2 การพัฒนารูปแบบ เป็นขั้นตอนของการนำข้อมูลและข้อค้นพบจากระยะที่ 1 มาวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่าง เป็นระบบ เพื่อสร้างร่างรูปแบบ จากนั้นนำไปผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญและปรับปรุง จนได้รูปแบบฉบับสมบูรณ์ และระยะเวลาที่ 3 การประเมินรูปแบบเชิงปริมาณ เพื่อทดสอบและยืนยันรูปแบบที่ พัฒนาขึ้น โดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร และนำมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อประเมินความ เหมาะสมและความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในระยะเวลาที่ 1 การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ดำเนินการด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจงโดยใช้เกณฑ์การ คัดเลือกที่แตกต่างกันตามบทบาทหน้าที่ จำนวน 15 ท่าน ประกอบด้วย พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการส่งเสริม การเกษตรตามแนวพุทธจำนวน 3 รูป เกษตรกรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการทำโคกหนองนาโมเดลจำนวน 5 คน ผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมยั่งยืนจำนวน 3 คน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐหรือองค์กร ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องจำนวน 4 คน สำหรับระยะเวลาที่ 3 ประชากรคือเกษตรกรในพื้นที่อำเภอท่าตะเกียบที่เข้าร่วม โครงการโคกหนองนาโมเดล ตามข้อมูล ณ ปี พ.ศ. 2567 จำนวนทั้งสิ้น 525 คน กลุ่มตัวอย่างกำหนดขนาดโดยใช้ สูตรของ Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 0.05 ซึ่งคำนวณได้ ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมคือ 228 คน จากนั้นทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย จากบัญชีรายชื่อเกษตรกรทั้งหมด

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแต่ละระยะมีความแตกต่างตามลักษณะของการเก็บข้อมูล ในระยะเวลาที่ 1 ใช้แบบ ศึกษาเอกสาร เป็นแบบบันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นแนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง ที่สร้างขึ้นจากการ

ทบทวนวรรณกรรมอย่างละเอียด ประกอบด้วยคำถามหลัก 4 ส่วน ในระยะที่ 3 เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดของรูปแบบที่พัฒนาในระยะที่ 2 แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบความคิดเห็นต่อองค์ประกอบของรูปแบบ ระดับความสุขที่เกิดจากการใช้รูปแบบ และข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยคำถามในตอนที่ 2 และ 3 เป็นลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะที่ 1 ดำเนินการผ่าน 2 ช่องทางหลัก คือ การศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 15 ท่านด้วยตนเอง โดยมีการนัดหมายล่วงหน้า ชี้แจงวัตถุประสงค์และกระบวนการพิทักษ์สิทธิอย่างละเอียด และขออนุญาตบันทึกเสียงเพื่อความครบถ้วนของข้อมูล การสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 60-90 นาที ในบรรยากาศที่เป็นกันเองเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและเป็นจริงที่สุด สำหรับระยะที่ 3 ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อใช้ในการประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่ จากนั้นดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองโดยการแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างตามรายชื่อที่สุ่มได้และรอรับคืน พร้อมทั้งตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามทุกฉบับ ณ จุดเก็บข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในระยะที่ 1 ได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบและเข้มงวดตามหลักวิชาการ โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสองส่วนหลัก การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลัก โดยการจำแนกข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาระตามแนวทางของ Braun และ Clarke กระบวนการวิเคราะห์เริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจข้อมูลโดยการอ่านบทสัมภาษณ์อย่างละเอียดหลายครั้ง จากนั้นจึงสร้างรหัสเบื้องต้นค้นหาแก่นสาระ ทบทวนแก่นสาระ กำหนดชื่อและนิยามแก่นสาระ และเขียนรายงาน สำหรับระยะที่ 3 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้ความถี่และร้อยละ และวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นต่อองค์ประกอบของรูปแบบและระดับความสุขโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาองค์ประกอบการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดลพบว่าประกอบด้วยสามมิติหลักที่เชื่อมโยงกันอย่างไม่อาจแยกขาด ได้แก่ มิติกายภาพและการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศ มิติหลักปรัชญาในการดำเนินชีวิตและการปรับกระบวนการทัศน์ และมิติกิจกรรมการปฏิบัติและการเรียนรู้ในวิถีชุมชน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 รูป สามารถสังเคราะห์ได้เป็นห้าองค์ประกอบหลักคือ การจัดการพื้นที่การเกษตรอย่างเป็นระบบ การจัดการระบบน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างระบบเกษตรแบบยั่งยืนที่เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ การสร้างและพัฒนากลุ่มเครือข่ายเกษตรกร และการปฏิบัติตนตามหลักอิทธิบาท 4 องค์ประกอบเหล่านี้มีลักษณะเป็นพลวัตที่ทำงานเสริมส่งซึ่งกันและกันในลักษณะของเกลียวหมุนวนยกระดับสูงขึ้นเรื่อย ๆ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามแนวโคกหนองนาโมเดลได้สร้างแบบจำลอง "K.H.O.K. N.O.G.N. N.A" ซึ่งเป็นระบบไตรภาคีที่ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ โดยปัจจัยนำเข้าคือองค์ประกอบการจัดประสบการณ์ 10 องค์ประกอบที่แปลงจากหลักอิทธิบาท 4 และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม กระบวนการเป็นวงจรต่อเนื่องขับเคลื่อนด้วยหลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผนและออกแบบ การจัดเตรียมและพัฒนาพื้นที่ การดำเนินกิจกรรมเกษตรกรรม การติดตามและประเมินผล และการเรียนรู้และปรับปรุง ส่วนผลลัพธ์คือความสุขแบบองค์รวม 4 มิติ

ได้แก่ ความสุขจากการมีชีวิตที่ยั่งยืน ความสุขจากการมีส่วนร่วมในกลุ่ม ความสุขจากการพัฒนาความรู้ และความสุขจากการมีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ รูปแบบนี้มีการเชื่อมโยงและความสัมพันธ์เชิงระบบที่ซับซ้อนและหลากหลายมิติใน 5 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์เชิงเส้นตรง เชิงเครือข่าย เชิงพื้นฐาน เชิงวงจร และเชิงเสริมฤทธิ์

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า ผลการประเมินรูปแบบที่พัฒนาขึ้นด้วยการสำรวจเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 228 คน ยืนยันความเหมาะสมและประสิทธิภาพของแบบจำลองอย่างชัดเจน โดยองค์ประกอบทุกตัวได้รับการยอมรับในระดับ "มาก" (ค่าเฉลี่ย 3.41-3.53) โดยการบูรณาการความรู้ได้คะแนนสูงสุด (3.53) ซึ่งสอดคล้องกับหลักวิมิงสาในอิทธิบาท 4 ที่เน้นปัญญาเป็นรากฐานของการปฏิบัติ ความสุขที่เกิดขึ้นจริงพบว่า ความสุขจากการมีส่วนร่วมในกลุ่มมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (3.44) ในระดับ "มาก" ซึ่งยืนยันหลักคุณูปการในจตุพิชพรที่เน้นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี ขณะที่ความสุขอีกสามมิติอยู่ในระดับ "ปานกลาง" (3.36-3.39) แต่ยังคงแสดงถึงการมีอยู่ของความสุขในทุกมิติตามที่แบบจำลองคาดการณ์ไว้ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างองค์ประกอบของแบบจำลองกับมิติความสุขที่เกิดขึ้น ยืนยันความเที่ยงตรงเชิงเกณฑ์ และประสิทธิภาพของแบบจำลองในการทำนายผลลัพธ์ อุปสรรคหลักที่พบคือปัญหาสภาพอากาศ (11.8%) และความยึดติดแบบเดิมของเกษตรกร (11.4%) ขณะที่ข้อเสนอแนะสำคัญคือความต้องการสนับสนุนเงินทุนจากภาครัฐ (12.3%) และการส่งเสริมการรวมกลุ่ม (10.1%) ซึ่งให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาแบบจำลองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า องค์ประกอบการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดล ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การจัดการพื้นที่การเกษตรอย่างเป็นระบบ 2) การจัดการระบบน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ 3) การสร้างระบบเกษตรที่ยั่งยืนซึ่งเกื้อกูลต่อระบบนิเวศ 4) การสร้างและพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร และ 5) การน้อมนำหลักอิทธิบาท 4 มาเป็นพลังขับเคลื่อนภายในสู่ความสำเร็จ ผลการค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO (2563) ที่เน้นความสำคัญของการบูรณาการความรู้ที่สัมพันธ์กับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ในการพัฒนาเกษตรกรรมที่ยั่งยืน และยังสนับสนุนงานวิจัยของ สมชาย จันทรเฒ (2561) ที่พบว่าการบูรณาการความรู้จากหลากหลายแหล่งเป็นรากฐานสำคัญของความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสาน อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบที่โดดเด่นของงานวิจัยนี้คือการผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนา (อิทธิบาท 4) เข้ากับกระบวนการเกษตรกรรม ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยอื่นที่มักเน้นเฉพาะมิติเทคนิคหรือเศรษฐกิจเท่านั้น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ได้รูปแบบการเสริมสร้างความสุขในชื่อ “แบบจำลอง K.H.O.K. N.O.N.G. N.A.” ซึ่งเป็นแบบจำลองเชิงระบบที่บูรณาการปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงานที่ขับเคลื่อนด้วยหลักอิทธิบาท 4 และผลลัพธ์คือความสุขแบบองค์รวมของเกษตรกรไว้อย่างเป็นเหตุเป็นผลและมีความเชื่อมโยงกัน แบบจำลองที่พัฒนาขึ้นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Maslow (1954) เกี่ยวกับลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงระหว่างความต้องการพื้นฐาน (การจัดการพื้นที่และน้ำ) ไปสู่ความต้องการระดับสูง (การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและการพัฒนาตนเอง) นอกจากนี้ยังสนับสนุนแนวคิดของ วิวัฒน์ ศัลยกำธร (2563) เกี่ยวกับหลักการและองค์ประกอบของโคกหนองนาโมเดล แต่ไม่สอดคล้องกับแบบจำลองการพัฒนาแบบดั้งเดิมที่มักแยกส่วนการทำงาน เนื่องจากแบบจำลองนี้เน้นการบูรณาการแบบองค์รวมและใช้หลักธรรมเป็นกลไกขับเคลื่อน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติจริงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ระหว่าง 3.41 - 3.53) และสามารถส่งเสริมให้เกษตรกรมีความสุขในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญคือ มิติความสุขที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในกลุ่มมีค่าเฉลี่ยสูงสุดอย่างมีนัยสำคัญ (ค่าเฉลี่ย 3.44) ซึ่งอยู่ในระดับมาก ผลการประเมินนี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับงานวิจัย

ของ ผ่องศรี พัฒนมนณี (2563) ที่ศึกษาการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและพบว่า ปัจจัยสำคัญที่สุดในการสร้างความสำเร็จคือการรวมกลุ่มและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในชุมชน และยังสนับสนุนข้อค้นพบของ นิรันดร์ เจียมจิตต์ (2563) ที่พบว่าความสุขจากการมีส่วนร่วมในกลุ่มและชุมชนมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในกลุ่มเกษตรกรที่ปฏิบัติตามเกษตรทฤษฎีใหม่ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยระดับนานาชาติของ Anderson, M. (2012) ที่พบว่าความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนเกษตรกรรมเป็นปัจจัยทำนายความสุขของเกษตรกรในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ดีที่สุด

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ 6 ประการ ซึ่งเป็นการตอบคำถามวิจัยและบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งหมด โดยข้อค้นพบที่นำเสนอในส่วนที่ 4.1 ถึง 4.3 เป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนองค์ความรู้แต่ละด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาแบบจำลองการเกษตรแบบบูรณาการใหม่ การค้นพบองค์ประกอบหลัก 5 ด้าน และการสร้างแบบจำลอง K.H.O.K. N.O.N.G. N.A. ถือเป็นองค์ความรู้ขั้นสำคัญที่สุด ซึ่งเกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกทั้งหมด

2. การค้นพบกลไกการสร้างความสุขแบบองค์รวมในชุมชนเกษตรกร ผลการประเมินในตาราง 4.5 ที่ชี้ว่าความสุขเกิดจาก 4 มิติ โดยเฉพาะมิติทางสังคม (การมีส่วนร่วมในกลุ่ม) ที่มีความสุขสูงสุด เป็นการยืนยันกลไกการสร้างความสุขที่ไม่ได้อิงแค่มิติเศรษฐกิจ

3. การสร้างสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาตะวันออกและวิทยาศาสตร์ตะวันตก การที่องค์ประกอบด้านการบูรณาการความรู้ (Knowledge Integration) ได้รับความเหมาะสมสูงสุด (ค่าเฉลี่ย 4.62) แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรยอมรับและประสบความสำเร็จในการเชื่อมโยงความรู้ทั้งสองศาสตร์

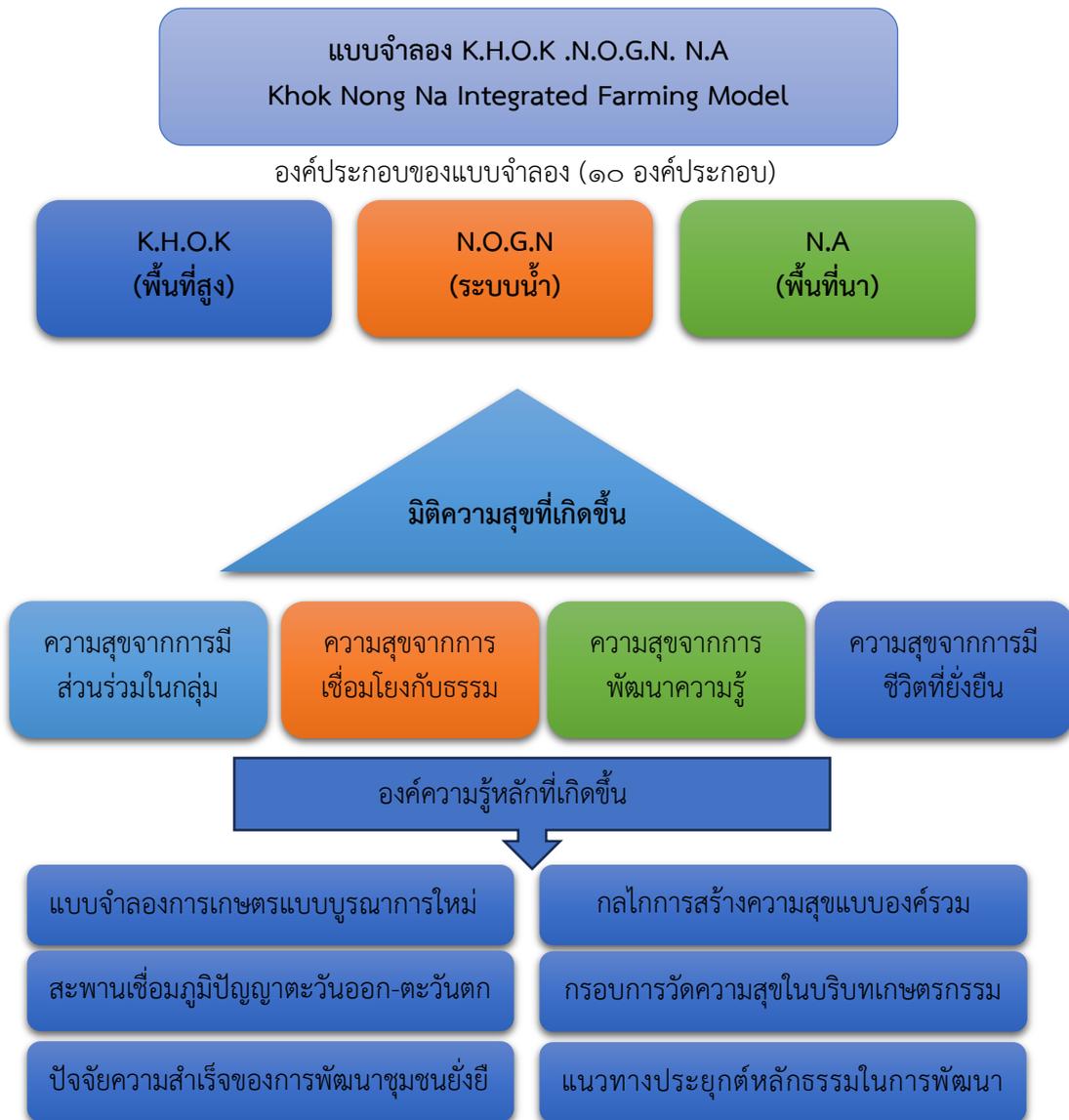
4. การพัฒนารอบการวัดความสุขในบริบทเกษตรกรรม แบบสอบถามที่ใช้วัดความสุข 4 มิติ ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพและให้ผลที่น่าเชื่อถือ สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นกรอบการวัดความสุขสำหรับเกษตรกรในบริบทอื่นได้

5. การค้นพบปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ผลการวิเคราะห์ทั้งเชิงคุณภาพ (คำสัมภาษณ์) และเชิงปริมาณ (ค่าเฉลี่ยระดับความเหมาะสม) ชี้ตรงกันว่า ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญที่สุดคือ การบูรณาการความรู้ และการพัฒนาความสัมพันธ์ในชุมชน

6. การพัฒนาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาชุมชน การค้นพบว่าหลัก อิทธิบาท 4 เป็นองค์ประกอบที่ 5 และคำสัมภาษณ์ของเกษตรกรต้นแบบที่สามารถอธิบายการปฏิบัติจริงตามหลักธรรมนี้ได้เป็นการสร้างแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

การวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดลที่มีต่อการเสริมสร้างความสุขของกลุ่มเกษตรกรในเขตพื้นที่อำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักธรรมทางพุทธศาสนา และแนวความคิดพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยสามารถจำแนกองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นได้เป็น 6 ประเด็นหลักตามภาพองค์ความรู้ ดังนี้

รูปแบบการจัดประสบการณ์ตามแนวโคกหนองนาโมเดล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- ส่งเสริมทุนทางสังคมและการรวมกลุ่ม เนื่องจากความสุขจากการมีส่วนร่วมในกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ภาครัฐจึงควรสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนาภูมิวิสาหกิจชุมชนโคกหนองนาอย่างจริงจัง ผ่านงบประมาณสำหรับกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่าย
- จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบล จากความสำคัญของการบูรณาการความรู้ ควรยกระดับแปลงเกษตรกรรมต้นแบบให้เป็น "ศูนย์การเรียนรู้มีชีวิต" ที่ผสมผสานภูมิปัญญาหลากหลายแขนง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ครบวงจร
- สนับสนุนปัจจัยพื้นฐานในระยะเริ่มต้น เพื่อลดอุปสรรคด้านต้นทุนและความรู้ทางเทคนิคที่พบในการวิจัย ภาครัฐควรมีนโยบายสนับสนุนปัจจัยการผลิตเริ่มต้น เช่น การขุดสระ พันธุ์พืช และการให้คำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อนำรูปแบบไปทดลองและปรับใช้ในบริบทพื้นที่อื่น
2. วิจัยระยะยาว (Longitudinal Research) เพื่อติดตามประเมินผลกระทบของรูปแบบในระยะยาว (3-5 ปี)
3. วิจัยเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Research) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของรูปแบบกับแนวทางการเกษตรยั่งยืนอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- นิรันดร์ เจียมจิตต์. (2563). *ความสุขและความพึงพอใจในชีวิตของเกษตรกรที่ปฏิบัติตามโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ผ่องศรี พัฒนมนี. (2562). *การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา* (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- วิวัฒน์ ศัลยกำธร. (2563). *หลักการและองค์ประกอบของโคก หนอง นา โมเดล*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสิทธิธรรมธรรมชาติ.
- สมชาย จันทร์เอม. (2561). *รูปแบบการจัดการเกษตรกรรมแบบผสมผสานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดสุรินทร์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- Anderson, K., & Nelgen, S. (2012). *Agricultural trade distortions during the global financial crisis* (EEPR Discussion Paper No. DP9086).
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. New York, NY: Harper & Brothers.
- UNESCO. (2020). *Integration of indigenous knowledge and modern science in sustainable farming*. Bangkok: UNESCO Regional Office.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York, NY: Harper & Row.